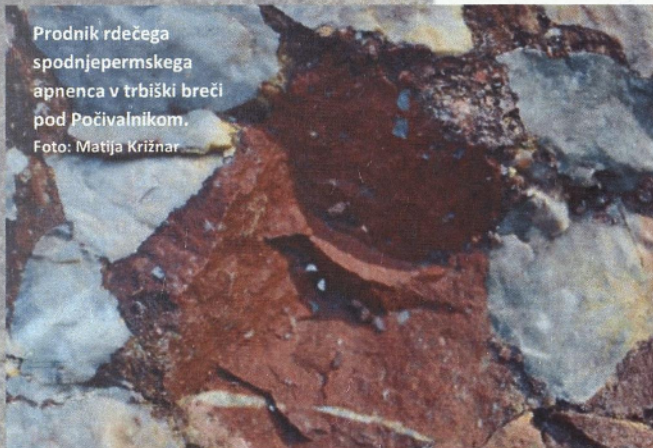

Geološke značilnosti Šentanske doline

Šentanska dolina in okoliški hribi ponujajo raznolik vpogled v burno geološko zgodovino tega ozemlja. Kamnine z ohranjenimi fosili pričajo o nekdanjem življenju v različnih življenjskih okoljih. Pojavi rudnih mineralov so bili ponekod ekonomsko pomembni in so zaznamovali razvoj tako doline kot samega Tržiča. Ta se je prav zaradi potresa, ki je sprožil plaz in zasul tedanji zaselek, preselil iz doline na današnje mesto med sotočje Mošenika in Bistrice. Skalni podori nas stalno opominjajo na moč narave, ki je v Šentanski dolini zaradi geomorfoloških značilnosti še toliko bolj izrazita. Šentanska dolina pa ponuja tudi izjemno naravno bogastvo, ki jo kljub vsemu še vedno premalo cenimo - vodo.

Geološka zgodovina Šentanske doline je nadvse pestra in se lahko primerja s sosednjo dolino Tržiške Bistrice. V Šentanski dolini se pojavljajo zanimive kamnine s fosili. Na levem bregu Mošenika izdajajo spodnjeperske kamnine s podobnimi fosili (foraminifere, alge), kot v Dovžanovi soteski. V spodnjetriasnih plasteh je mogoče najti polže, morske lilije, školjke in fosilne sledi. Najbolj znano najdišče fosilov v Šentanski dolini je pred zadnjim predorom proti Podljubelju, kjer so našli lepe ostanke srednjetriasnih amonitov. Na Ljubelju so našli ostanke triasnih vretenčarjev, verjetno vodnih plazilcev. Na Begunjščici je mnogo zgornjetriasnih fosilov, ki so nastali na velikem koralnem grebenu. Enako stare plasti je zaslediti tudi na zahodnem delu Košute. V jurskih plasteh izpod Begunjščice so pogosti ostanke amonitov in belemnitov, izumrlih glavonožcev. Kljub svoji majhnosti je to le majhen delček paleontološke dediščine Šentanske doline.

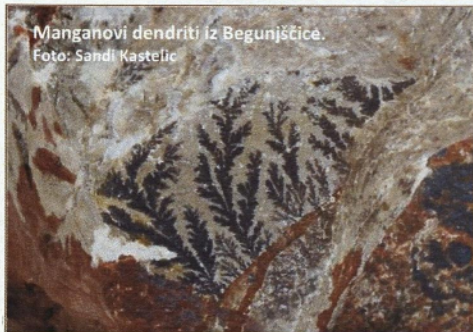

Prodnik rdečega
spodnjeperskega
apnenca v trbiški breči
pod Počivalnikom.
Foto: Matija Križnar

Redek ostanek
triasnega glavonožca iz
podora pod Košuto.
Foto: Matija Križnar

Na ozemlju Šentanske doline je bil najpomembnejši rudnik živega srebra pri Sv. Ani oziroma tako imenovani Šentanski rudnik. Pridobivali so izključno cinabaritno rudo. Pod Korošico je bil rudnik svinca in deloma cinka, na Begunjščici rudnik mangana brez katerega ne bi bilo znamenitega jeseniškega jekla, nad Cimprom pa so domnevno kopali železovo rudo. Na Počivalniku so trije opuščeni rovi v katerih so sledovi bakrove rude in barita. Velik del tega mineraloškega bogastva je danes nedosegljivega oziroma že izkoriščenega, a kljub temu daje Šentanski dolini posebno mesto v slovenskem rudarstvu in mineralogiji.

Manganovi dendriti iz Begunjsčice.
Foto: Sandi Kastelic

Na Begunjščici stā vidna in ohranjena dva rova, ki pa sta po približno 20 metrih zarušena.
Foto: Goran Schmidt

O Šentanskem rudniku je pisal že Hacquet.

[Faint, illegible text, likely a reproduction of a historical document or article.]

Rdeči cinabarit izstopa iz temne sive kamnine.

Šentanski rudnik živega srebra leži pod južnim pobočjem hriba Ozest ob Potočnikovem grabnu na jugozahodnem vznožju Begunjsčice. Rudnik je začel pridobivati rudo že leta 1557. Poleg idrijskega rudnika je bil šentanski rudnik prvi elektrificirani rudnik pri nas. Decembra leta 1901 so rudarjenje ustavili. Po drugi svetovni vojni so še nekajkrat raziskovali širše ozemlje rudnika, vendar so geologi vedno znova ugotovili, da je orudjenje neekonomsko. Na sliki je Julijev rov.

Foto: Goran Schmidt

Foto: Davarh Preisinger

Gravitacija in moč sonca stalno spreminjata podobe krajine, kar je še posebej lepo opaziti v visokogorju oziroma nad gozdno mejo. Melišča in kamnišča so primer, kjer grušč zaradi zmrzali in gravitacije stalno pada v obliki nasipnih stožcev (Šentanski plaz,...). Ko se zatrese Zemlja in nastane potres, se odlomijo večji ali manjši kamninski bloki. Teh je v Šentanski dolini precej in soustvarjajo praviljično podobo naselij. Potres 25. januarja leta 1348 je tudi vzrok, da se je prvotno naselje na Plazu premaknilo na današnje območje Tržiča. Padanja manjših ali večjih kamninskih blokov lahko povzročijo tudi obilnejša deževja. Ob enem takšnih dogodkov so padli kamniti bloki na maršalat. Obilna deževja povzročajo tudi plazove.

Ostanki velikih skal, ki so prihrumeli v dolino Gebnovega potoka.

Foto: Matija Križnar

Ena izmed velikih skal je prebila tudi ograjo in se je ustavila šele na Koroški cesti. Če bi nadaljevala pot po pobočju, bi ogrozila življenja in nepremičnine v naselju Ravne.

Foto: Primož Knez

Suha struga pri Tominčevem slapu.

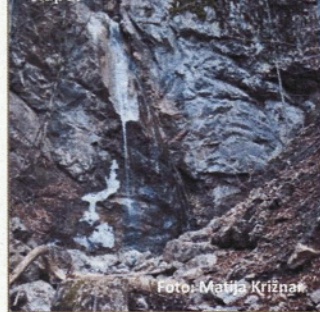

Foto: Matija Križnar

Potoki si iz gora v dolino utirajo poti v smereh, ki se najmanj upirajo. Ob neurjih so hudourniške grape hitro napolnjene z deročo vodo, ki za seboj pušča pravo razdejanje. Preko skalnih polic nastajajo slapovi in med slapovi v Šentanski dolini je najznamenitejši Tominčev slap. Tominčev slap se spušča prek stene ladinjskega konglomerata, starega dobrih 230 milijonov let. Vode so bogastvo Karavank in Šentanska dolina je ena najizdatnejših. Številni izviri pričajo o vodnatosti in eden najboljnih je Črni Gozd, kjer je dosežen tudi pretok 500 litrov v sekundi. Posebno zanimivi je sistem Glanzmanovih hidroelektrarn, saj so za zagotavljanje vode in njenega padca izkopal več kilometrov rovdov, ki so še danes v funkciji. Voda je bila pomembna tudi v času ledenih dob, ko je v obliki ledenikov preoblikovala površje. Na to nas opozarjajo balvani in morene. Naselje Plaz leži za čelno moreno, ki jo je prinesel ledenik. Ponekod so pogosti snežni plazovi, ki žal terjajo tudi žrtve.

Zloženska k razstavi: *Geološke zanimivosti Šentanske doline*

Avtorji besedil: Miha Jeršek, Matija Križnar in Aljaž Pogačnik

Fotografije za zloženko: Goran Schmidt, Primož Knez, Sandi Kastelic,

Davorin Preisinger in Matija Križnar

Oblikovanje zloženske: Matija Križnar

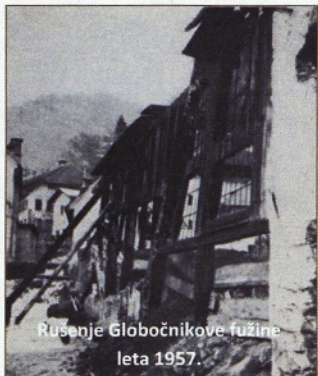
Tisk: Prirodoslovni muzej Slovenije, maj 2012

Zloženska je nastala v sodelovanju s Tržiškim muzejem, Tržič

PIRRODOSLOVNI MUZEJ SLOVENIJE

TRŽIŠKI
muzej

Rušenje Globočnikove fužine
leta 1957.

Tržiška predilnica je leta 1901 pridobila veliko izšolanih delavcev v jamskih delih iz zapirajočega rudnika živega srebra pri Sv. Ani. Dela so se pričela v februarju 1902, ko so pričeli kopati vodni rov v Kališnikovem grabnu. V začetku so vrtali ročno od novembra 1903 pa so začeli uporabljati električne vrtalne stroje. Prvič so rov napolnili z vodo 12. junija 1904. Voda za HE Čegelše (Centrala II.) je pritekla iz Mošenika, Belega Potoka in izpod Zverca. Od leta 1934 je vodo ta centrala pridobivala tudi iz izpusta Centrala I. v Podljubelju. Voda za centralo na Čegelšah še danes teče od zajema do vodostaja po 2150 m dolgem vodnem rovu. Izpust centrale na Čegelšah je hkrati zajem za Centralo III. na Ravnah, ki sta povezani z vodnim rovom v dolžini 984 m. Tako zgornje rake ob Mošeniku, kot tudi hidro centrale Bombažne predilnice in tkalnice so od leta 1985 spomeniško zaščitene, kot pomemben tehniški spomenik.

Tehniška dediščina na Mošeniku

Mošenik je v zgodovini Tržiča predstavljal važen energetske vir, ki so ga izkoriščali številni obrtniki. Med prvimi so vodo Mošenika že v 14. stoletju izkoriščali kovači, nato pa še ostali obrtniki.

Zaradi številnih obrtnikov so vodno strugo Mošenika razdelili, ter zgradili umetne kanale – rake s katerimi so prepletli mesto Tržič. Sistem je segal na severu od bivše klavnice na Ravnah pa do današnje Blejske ulice na jugu, vzporedno z Mošenikom v zahodnem delu mesta Tržič. Po drugi svetovni vojni, ko so v rake speljali tudi kanalizacijo, sta lastništvo nad pretežnim delom struge Mošenika prevzela Bombažna predilnica in tkalnica Tržič (BPT) in usnjarna Runo. Dotok vode so uravnavali klavničarji na Ravnah ali kar sosedje. Zaradi neusklajenosti je prihajalo do poplav ali pa do suhih vodnih korit. Sistematično so začeli urejati rake šele med leti 1974-1976.

Vodo iz struge Mošenika je preko rak uporabljala tudi Globočnikova fužina v severozahodnem delu starega tržiškega mestnega jedra. Zgodovina fužine se začne v drugi polovici 18. stoletja, ko je Gašper Ceme (Zeme) ustanovil svoj fužinski kovaški obrat. Konec 19. stoletja se je njegova vnukinja poročila z Leopoldom Globočnikom, ki je prevzel obrt in jo spremenil v tovarno kos, srpov in lopat. Leta 1957 so celoten gospodarski obrat skupaj z vodnimi kolesi na rakah porušili. Tržiška predilnica je zakupila večino parcel in vodnih pravic v Šentanski dolini z namenom pridobivanja električne energije. Lastniki predilnice so v prvi polovici 20. stoletja zgradil povezan sistem treh elektrarn po desnem bregu struge Mošenika in sicer leta 1904 na Čegelšah (Centrala II.), leta 1924 na Ravnah (Centrala III.) in leta 1934 v Podljubelju (Centrala I.).

Vodno kolo Globočnikove fužine leta 1947.